

Björn Horgby

Pippi, Emil och det moderna samhället

Skönlitteratur kan skapa förutsättningar för att bearbeta den dåtida och samtida historien. Därför bör man kunna använda skönlitteratur för att problematisera samhällsliga levnadsvillkor. Dessutom tar skönlitteratur ofta parti för den svaga och underordnade. Detta gör det möjligt att studera samhällsliga processer utifrån ett underifrånperspektiv. Detta noterade bokhistorikern Robert Darnton när han analyserade en fransk saga och fann att den innehöll folkliga förhållningssätt till makten, som i sagoform kunde traderas muntligt.¹ Astrid Lindgren har ett sådant underifrånperspektiv i sina böcker om Pippi Långstrump och Emil i Lönneberga.²

Syftet med analysen av dessa verk är att diskutera hur Astrid Lindgren såg på den lilla människans förhållningssätt till ”det moderna samhället” och dess problem. Hur gestaltade Astrid Lindgren det moderna samhällets framväxt och vilka följder fick dessa historiska processer? Och hur gestaltade hon motståndet mot makten i detta moderna samhälle?

Idyllisering i mötet med det moderna

Böckerna om Pippi och Emil handlade om samtiden under andra världskriget och den tidiga efterkrigstiden och om dåtiden under den senare delen av 1800-talet och den första delen av 1900-talet. För att kontrastera dessa tidsskikt och både problematisera nuet och det förflutna använde Lindgren olika litterära redskap. Hon *idylliserade* det förflutna och utmålade det som problemfritt.³ Därmed problematiserade hon samtidens hotbilder. Hon *gycklade* och använde en *naturalistisk* framställningsform för att lyfta fram problem i det förflutna, vilket medförde att samtidens framsteg framstod i ett nytt ljus. Och hon använde *exotisering* av Kurrekurreduttön i Söderhavet, för att göra en åtskillnad mellan den enkla och lyckliga naturen jämfört med den förkonstlade civilisationen.

Idylliseringen var det dominerande perspektivet. På så sätt kunde Lindgren lyfta fram det lilla livet och det förindustriella jordbrukets småbrukarrytm i Katthult nära Vimmerby under det

---

¹ Robert Darnton, *Stora kattmassakern och andra kulturhistoriska bilder från den franska upplysningstiden*. Stockholm 1987.

² Jag har använt Astrid Lindgren, *Pippi Långstrump*. Tjugoåttonde upplagan. Stockholm 2005 (1945), *Pippi Långstrump går ombord*. Tjugofemte upplagan. Stockholm 2005 (1946) och *Pippi Långstrump i Söderhavet*. Tjugoandra upplagan. Stockholm 2005 (1948) samt *Emil i Lönneberga*. Femtonde upplagan. Stockholm 2007 (första upplaga 1963), *Nya hyss av Emil i Lönneberga*. Andra upplagan. Stockholm 1966 och *Än lever Emil i Lönneberga*. Stockholm 1970. I noterna hänvisar jag till ursprungsupplagan, som anger vilket verk det är frågan om, och till sidhänvisningen i den upplaga jag har använt.

³ Om idyllbegreppet, se Martin Kylhammar, *Maskin och idyll. Teknik och pastorala ideal hos Strindberg och Heidenstam*. Linköping 1985

sena 1800-talet och tidiga 1900-talet.⁴ Pippiböckernas vardag förankrades i mellankrigstiden. Det visade bland annat beskrivningen av det genusordnade hemmafruideal, som präglade den familj, som grannbarnen Tommy och Annika Settergren växte upp i.⁵ Den huvudsakliga miljön var "den lilla staden" som var småskalig, överblickbar och relativt opåverkad av den ekonomiska förändringen. I den lilla staden fanns en nyuppförd trevåningsbyggnad. "ett stort skrälle" kallad "Skyskrapan".⁶ Genom att framhålla detta hus lyfte Lindgren fram hur "ful" den moderna industristadens bebyggelse var.

Idylliseringens sociala relationer präglades av tillit. När flertalet invånare kände varandra och kunde förutse grannarnas handlande behövdes inga låsta dörrar. När Alfred och Lina åkte till marknaden i Vimmerby, tog de med sig en matsäck, som de förvarade i ett skrin i vagnen. De lämnade vagnen obevakad, utan att behöva riskera att något blev stulet. Tilliten var också ett moraliskt rättesnöre. När en hästhandlare försökte krångla sig ur ett löfte till Emil, om att han skulle få hästen, som vägrade att låta sig skos, då blev bönderna arga "för de var allesammans ordhålliga och rättvisa".⁷ Hade man en gång utfärdat ett löfte måste man hålla det.

Tillitens kalkylerbarhet medförde att man kunde lita på varandra. Detta exkluderade främmande, som man inte visste om det gick att lita på och som kunde antas ha annorlunda normer. På så sätt kontrasterade idyllen en utsagd motbild i det urbana samhället, där tilliten saknades.

Världen trängde sig sällan på. Emigrationen till Amerika gestaltades i *Nya hyss av Emil i Lönneberga*. Den boken inleddes av att Lönnebergaborna hade samlat ihop pengar och gått till Emils mamma och sagt "Det kanske räcker så att ni kan skicka Emil till Amerika."⁸ Pigan Lina spädde på med: "Vi får tänka lite på amerikanarna också. Di har då inget ont gjort oss, så varför skulle vi dyvla på dom Emil?"⁹

Gycklet som vapen

Det goda humöret och gycklet kunde även användas som ett vapen för att gissla till exempel den sociala skiktningen. Lindgren avvek från det idylliska perspektivet när hon skrev om överheten. I Pippiböckerna beskrev hon den lilla stadens klasskaraktär genom att betona

⁴ Vivi Edström, *Astrid Lindgren – Vildtoring och lägereld*. Stockholm 1992, s 139-40.

⁵ Om periodicering av genusordningen, se Gro Hagemann & Klas Åmark, "Från 'husmorskontrakt' till 'jämnställdhetskontrakt'. Yvonne Hirdmans genusteori", i *Häftet för Kritiska Studier* nr 33, 2000.

⁶ A Lindgren 1945, s 114.

⁷ A Lindgren 1966, s 82.

⁸ A Lindgren 1966, s 5

⁹ A Lindgren 1966, s 6.

skillnaden mellan ”de fina damerna” och vanligt folk. Damerna hade hembiträden och träffades hos varandra på kafferep. På ett kafferep hos familjen Settergren pratade de om sitt missnöje med sina hembiträden. ”D/e kom överens om att egentligen borde man inte ha några hembiträden. Det var mycket bättre att göra allting själv, för då visste man åtminstone att det blev ordentligt gjort.”¹⁰ Denna klassarrogans gycklade Pippi loven av.¹¹ En lika arrogant fin herre besökte den lilla staden för att köpa en sommarvilla, där han skulle koppla av från jakten i den stora staden. Men, det blev det inget av efter att Pippi med hjälp av verbal akrobatik satt honom på plats.

Även Katthult var ett klassamhälle, där Alfred, Lina och Krösa-Maja var underordnade. Denna underordning uppfattades som naturlig, eftersom Alfred var snäll, beskedlig och inte särskilt driftig.¹² Hans kontrast, Emils pappa, visade vem som bestämde. Han var visserligen godhjärtad, men snål, vilket den som ansvarade för ett småländskt småjordbruk behövde vara. Linas underordning motiverades med att hon var dum i huvudet, hävde ut sig ogenomtänkta synpunkter och knappt kunde skriva. Berättaren återkom ofta till hennes förståndsgåvor, som när prästen på husförhöret frågade henne:

”’Nå, Lina, vad hette nu våra första föräldrar?’

’Tor och Freja’, sa Lina utan att blinka”¹³

Hennes kontrast var Emils mamma, som skötte och ansvarade för hushållet och var en god husmor – ”hans mamma var en så duktig husmor”.¹⁴

I närbelägna Vimmerby fanns samma typ av ”fint folk” som i den lilla staden. Berättarens raljerande ton bidrog till att lyfta fram en folklig underifrån-kritik av den borgerliga överheten, samtidigt som den problematiserade den folkliga underdånighet, som Emils föräldrar representerade.¹⁵ Det är lätt att dra slutsatsen att underdånigheten och klassklyftorna var en social konstruktion inom vuxenvärlden, för Emil lekte på jämställd fot med borgmästarens son.

Den naturalistiska framställningen

Det naturalistiska verktyget användes i beskrivning av det förflutnas sociala missförhållanden.

¹⁰ A Lindgren 1945, s 104-05.

¹¹ Ulla Lundqvist, *Århundradets barn. Fenomenet Pippi Långstrump och dess förutsättningar*. Stockholm 1979, s 145 undervärderar den sociala kritiken när de fina damerna kverulerar över sina hembiträden.

¹² Denna syn på klassordningen som något naturligt präglade även det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets konservativa företagare, se Christer Ericsson & Björn Horgby, *Den borgerlige patriarken i den borgerliga offentligheten*, i Tomas Nilsson & Martin Åberg red, *Företagaren som kulturbärare*. Lund 2007 och Christer Ericsson, *Kapitalets politik och politikens kapital. Högermän, industrimän och patriarker 1890-1985*. Stockholm 2008.

¹³ A Lindgren 1970, s 123.

¹⁴ A Lindgren 1970, s 84.

¹⁵ A Lindgren 1966, s 64

Då fungerade det moderna välfärdssamhället som en positiv pol. Här anknöt Lindgren till folkhemsberättelsens bärande ”från mörkret-stiga-vi-mot-ljuset”-metafor. Hon hänvisade tydligt till denna berättelse när hon berättade att Emil senare i livet skulle växa upp och bli ordförande i kommunalnämnden. Den naturalistiska framställningsformen präglade särskilt beskrivningen av fattighjonen och fattigstugan i Emilböckerna.

”Fattigstugan var någonting som fanns förr i tiden, och skulle jag berätta om den ordentligt, så bleve det ruskigare än alla Krösa-Majas hemskheter om mördare och spöken och vilda djur. Om du tänker dig en liten usel stuga med ett par rum i och hela den stugan full med fattiga, utslitna gamla människor som bor där tillsammans i en enda röra av bara lort och löss och svält och elände, då vet du vad fattighjon är och fattigstuga.”¹⁶

Vägen ut ur fattigdomen kunde vara att emigrera. Drömmen om Amerika var en dröm om ett gott liv. Nykterhetsrörelsen representerade den kollektiva vägen ut ur fattigdomen. Berättelsen om hur Emil och Griseknoen åt jästa körsbär och blir berusade är klassisk.

”Fram på eftermiddagen blev tre allvarliga män in genom grinden i Katthult, tre stycken godtemplare från Lönneberga godtemplarförening, ja du vet väl inte vad en godtemplarförening är för något, men jag kan tala om för dig att det var någonting som behövdes i Lönneberga och hela Småland i gamla tider. Godtemplarna arbetade nämligen på att få bort det förskräckliga superiet som gjorde så många människor olyckliga förr i tiden och gör så än i dag förresten.”¹⁷

Citatet visar hur Lindgren medvetet kontrasterade nu och då. Förresten avlade Emil nykterhetslöfte för livet. Dessutom verkade han för nykterheten genom att slå sönder fru Petrells vinflaskor. *”’Jag sitter här och verkar för nykterheten’, sa han. ’Jag tänkte börja med fru Petrell.’”¹⁸*

Under det sena 1800-talet och den första delen av 1900-talet ansåg stora delar av borgerligheten filantropin vara en väg ur fattigdomen. Astrid Lindgren höll inte med om detta. Beskrivningen av den borgerliga filantropen fröken Rosenblom i *Pippi Långstrump i Söderhavet* präglades av avsky för filantropen.¹⁹

Genusordningar

Pippi Långstrump, denna självständiga och självsäkra flicka, har säkerligen spelat en stor roll för den svenska feminismens framväxt. Man kan dock fråga sig om detta var syftet. I

¹⁶ A Lindgren 1966, s 112.

¹⁷ A Lindgren 1970, s 101.

¹⁸ A Lindgren 1970, s 109.

¹⁹ Jfr U Lundqvist 1979, s 204.

Emilböckerna beskrevs den dåtida genusordningen på ett ganska oproblematiskt och tidstypiskt sätt. Emil skolades in i tidens genusordning. Han var modig, rådig och kvicktänkt och hade därmed de egenskaper som en pojke behövde.

”Emils pappa teg och försjönk i funderingar över sin son och hans framtid.

’Att han skulle bli ordförande i kommunalnämnden, Emil, det tvivlar jag på’, sa han till sist. ’Men nog ska det väl ändå kunna bli en någorlunda bra karl av honom. Om han får leva och ha hälsan och om Gud så vill.’”²⁰

I Pippi Långstrump var genusordningen både traditionell och modern. Pippi bröt mot genusordningen, men kanske inte som en medveten förkämpe, utan som det fria barnet – för att använda litteraturvetaren Lena Kårelands begrepp.²¹ Denna frihet innebar att hon kunde pröva olika vuxna roller; att hon kunde omintetgöra vuxnas maktanspråk; samtidigt som hon var jämställd andra barn.²²

Kåreland menar att många barnböcker präglas av manlig aggressivitet och upptäckarlust. Denna upptäckarlust går att finna i både Emil- och Pippiböckerna. I Pippiböckerna var särskilt en del män aggressiva mot barnen. Som Ulla Lundqvist noterar startade inte Pippi våldsutövningen, men hon använde sin styrka till att avvärja de aggressiva männen.²³

Den moderna pedagogiken

Under 1930-talet och framför allt under den tidiga efterkrigstiden skedde ett pedagogiskt skifte mellan en tuktande och en frigörande pedagogik.²⁴ Den äldre pedagogiken betonade kunskapsinläring och ett stelbent lärande av sociala normer. Den nya pedagogiken utgick mer från barnets perspektiv. Lindgren tog tydligt ställning för den nya, frigörande pedagogiken.²⁵ Detta är kanske det tydligaste exemplet på hur hon ställde sig på ”det modernas” sida.

Pippi problematiserade den moraliska ordningen. Genom ständiga gränsöverskridanden pekade hon ut de tidigare gränserna för det acceptabla. Samtidigt ifrågasatte hon om det behövde vara så. Publiken kunde på ett kritiskt sätt förhålla sig både till gränssättningarna och till Pippis ifrågasättanden och därmed gå vidare i sitt eget tänkande. Med undantag av Pippis pappa Efraim Långstrump, som representerade den lekande pappan – pappan som lekte på barnens nivå utan att sätta gränser – var vuxenvärlden fångad i den tidigare pedagogiken. När

²⁰ A Lindgren 1970, s 175.

²¹ Lena Kåreland, *Modig och stark - eller ligga lågt*. Skönlitteratur och genus i skola och förskola. Stockholm 2005, s 136, 137, 139. Ulla Lundqvist 1979 har samma syn på Pippi som det fria barnet.

²² L Kåreland 2005, s 136-37. Se även U Lundqvist 1979, s 141.

²³ L Kåreland 2005, 128, U Lundqvist 1979, s 143-44.

²⁴ Detta har behandlats på många håll. Själv berör jag frågan i ”Staten och ’de förvildade barnen’ 1870-1960. En studie av statlig barn- och ungdomsvårdspolitik”, i *Kronos* 1990, nr 2.

²⁵ Ulla Lundqvist 1979, s 38-61, 128, 130.

Pippi inte vill följa med honom sa han: ”Gör som du vill ... Det har du alltid gjort!”²⁶

I den samtida folkliga kulturen fanns det två förhållningssätt till makten. En egensinnig strategi innebar bland annat att man försökte undvika maktens regler och normer. Målet var att uppnå det goda livet här och nu. Denna kortsiktighet ställdes mot folkrörelsernas långsiktiga skötsamhet. Med hjälp av kunskap och organisering skulle man på sikt ta över makten i samhället och på ett förnuftigt sätt förbättra levnadsvillkoren för de fattigare klasserna.²⁷

Med hjälp av Pippi och Emil gestaltade Lindgren båda förhållningssätten. Pippi var egensinnig. Hon levde i nuet och utmanade återkommande mellankrigstidens skötsamma normer. Barnets behov av omedelbar behovstillfredsställelse ställdes mot vuxenvärldens planering och kalkylering. En av folkhemsprojektets framgångsrika strider handlade om att utrota ”smutsen” i samhället, som både var bildlig och bokstavlig.²⁸ I Pippiböckerna finns det flera exempel på att smutsen behandlades bokstavligt. Pippi utmanade den skötsamma kampen mot smutsen, när hon på ett kafferep hos familjen Settergren slängde ned bitsockret på golvet och när hon vid ett annat tillfälle bakade pepparkakor på sitt köksgolv.

Emils hyss berättades utifrån rationella premisser. Han tänkte oftast rationellt, men kunde inte alltid förutse de möjliga konsekvenserna av sitt handlande. Det var då det blev roligt. Hans rationalitet var, utifrån dåtidens föreställningsvärld, förankrad i en kristen kontext. Bland annat utgick han från ett religiöst förankrat rättviseperspektiv, som till exempel grundlade stora taberraset i Katthult – efter att Emil låtit fattighjonen kalasa på den julmat, som var avsedd för ”tjocka släkten”.²⁹

Motståndet mot makten

Astrid Lindgrens val av litterära tekniker visar hur hon dualistiskt pendlade i uppfattningen om det moderna. De miljöer hon beskrev präglades av en tidstypisk genusordning. Samtidigt frigjorde sig Pippi från alla genusordnade begränsningar. Lindgren vände sig mot det urbana livet – särskilt dess hektiska tempo och bostadsbyggande – men gisslade också den småskaliga idyllens klassrelationer. Det agrara samhället misär var ett stort problem. Likaså de beteenden som bidrog till denna misär – framför allt fylleriet. Mot detta ställde hon nykterhetsrörelsen och

²⁶ A Lindgren 1946, s 168, se även L Kåreland, *Modernismen i barnkammaren*. Barnlitteraturens 40-tal Stockholm 1999, s 291. Se även L Kåreland 2005, s 136-37. Vivi Edström menar att Pippi skapade kaos när hon ”får våra artikhetsregler och uppfostringskoder att framstå som besynnerliga riter.” V Edström 1992, s 82, se även s 90, 111. Edström menade även att Emil var kaosskapande, V Edström 1992, s 138. Om Efraim Långstrump, se U Lundqvist 1979, s 130

²⁷ Jag diskuterar detta närmare i B Horgby 1993.

²⁸ Se till exempel Gunnar Alsmark, ”Ljus över bygden”, i Jonas Frykman & Orvar Löfgren, *Modärna tider*. Lund 1985. Lubbe Nordström var en av dem som ville städa bort samhällssmutsen.

²⁹ A Lindgren 1966, s 137.

välfärdsstaten. Välfärdsstaten var dock ett problematiskt begrepp. Det tidiga 1900-talets och mellankrigstidens filantropi betraktade hon som ett övergrepp. I stället ställde hon sig på den moderna sjuk- och tandvårdens sida. För efterkrigstidens välfärdsstat skulle den frigörande pedagogiken spela en stor roll. Lindgren var en av banérförarna för denna pedagogik.

Lindgrens böcker präglades av humorn. Den litteraturvetenskapliga forskningen gör lite olika tolkningar av denna humor – framför allt i synen på Pippi. Ulla Lundqvist menar att Pippi representerade barnets frihet och ”de obegränsade möjligheterna”. Därför kuvades hon inte av de vuxnas maktmedel utan kunde gyckla med osympatiska egenskaper. Lundqvist lyfter också fram den upp-och-ned-vända-världen i Pippis sätt att tala.³⁰ Birger Hedén tolkar Pippis humor i 40-talets crazytradition.³¹ Vivi Edström ansluter sig till detta perspektiv och hävdar att Lindgren själv menade att Pippis språk berodde på tidens crazyinfluenser.³²

Lena Kåreland menar Pippi var dadaist och rörde sig mellan förstörelse och skapande. ”*Med sin utmanande frihet och anarkistiska hållning åstadkommer hon kaos omkring sig, ett kreativt kaos dock, utifrån vilket en ordning på barnens villkor skapas, d.v.s. en nonsensvärldens upp- och nedvända ordning. ... Parodin och satiren är vidare, för Pippi liksom för dadaisten, ett huvudvapen i kampen mot det etablerade samhället och dess institutioner som skola och polismakt. Naturvarelsen Pippi ... är ett utmärkt exempel på dadas raserande av alla hierarkier och värdeskalor.*”³³

I likhet med Lundqvist menar Kåreland att skämten vände-upp-och-ned på världen. Hon tolkar detta som exempel på dadaismens revoltanda.³⁴

Pippis hyss må ha varit allvarligt menade, men de utfördes inom en kontext där berättaren blinkade till läsaren och sa att så här får man egentligen inte göra, men i min berättelse är detta möjligt. Det är denna överenskommelse mellan berättare och läsare, som ligger till grund för det roliga i många av berättelserna. Blinkningen till läsaren medför att jag förankrar humorn i Pippiböckerna i en äldre folklig kulturell tradition, som har rötter i den medeltida karnevalstraditionen. I en studie av 1950- och 1960-talens rockkultur lyfter jag fram ett exempel på denna kvarlevande folkliga kultur, då jag använder begreppet karnevaliskhet för att karaktärisera en särskilt typ av upproriskhet.³⁵

Begreppet karnevaliskhet kommer från den banbrytande sovjetiske litteraturforskaren Michail

³⁰ U Lundqvist 1979, s 135, 138, 145, 192

³¹ Birger Hedén, ”Realism och fantasi : den ständigt samtida Astrid Lindgren”, i *Utsikter*. Lund 1997, s 45 ff.

³² V Edström 1992, s 103.

³³ L Kåreland 1999, s 279-83, 282-83 (citat).

³⁴ L Kåreland 1999, s 286, 291.

³⁵ Björn Horgby, *Rock och uppror*. Amerikansk, brittisk och svensk rockkultur 1955-69. Stockholm 2007

Bachtins studier av den medeltida karnevalstraditionen. Enligt Bachtin var karnevalen en överdådig fest före fastan, då de festande fick en chans att leva ut före den stränga fastans prövningar. Så länge festen pågår upphörde den sociala ordningens normala regler att gälla, eftersom samhällets auktoriteter hade svårt att kontrollera folkligt tumult. Sådana överdådigaste fester förekom då och då i Pippiböckerna både i bokstavlig mening och i fråga om tumult även i mer överförd mening.

Ett andra karnevalselement var den upp-och-nedvända-världen. Då ställdes den sociala ordningens normvärld på ända. Folket tog för en tid över makten både rumsligt och föreställningsmässigt. Pippis sätt att jonglera med ord och föreställningar syftade till att lösa upp värden och strukturer. Detta karnevalselement spelade, som Lundqvist och Kåreland visar, en stor roll i Pippiböckerna.

Ett tredje karnevalselement var den kroppsliga utlevelsen, som kunde ta sig många uttryck inom den folkliga kulturen. Pippi hade enorma kroppskrafter, som hon använde när det behövdes. Kroppsligheten var under medeltiden kopplad till en grotesk realism, som drog ned kulturen från det andliga till det kroppsliga – till underlivet, det fysiska ursprunget, smutsen, naturen, det hejdlösa folkliga skrattet; och till våldet. Bachtin menar att den groteska realismen försvann under tidigmodern tid. Vissa drag lever dock kvar i den moderna folkliga kulturen – framför allt den folkliga humorns betoning av underlivet och kroppen.³⁶ Av diskursiva skäl var det omöjligt för Lindgren att behandla underlivet. Däremot anknöt hon, som jag redan behandlat, flera gånger till smutsen och till våldet. Pippis drift med vuxenvärlden var gränslös och knappast riktat mot något bestämda mål. Slutligen, ett femte karnevalselement var karnevalsprocessionen, då folket marscherade runt i ett tåg och hurrade, sjöng och klappade händerna. I en av Pippiböckerna förekommer en sådan procession då barnen tillfälligt tog över makten.³⁷

Alla dessa karnevalselement sammantagna medför att jag menar att Pippis upproriskhet var karnevalisk. Den åsidosatte den hegemoniska makten för ögonblicket. Men, när Pippi inte längre deltog, återgick allt till det vanliga.

När Lindgren skrev Emilböckerna lyfte hon fram en annan typ av upproriskhet, som också den hade sina rötter i en folklig kultur. Den baserades både på Emils snabbtänkheter och finurlighet och på berättarens sätt att pedagogiskt leda läsaren till de förlösande skratten.³⁸ Emil var inte någon rebell i den mening som Elvis Presley eller James Dean var rebeller,³⁹ men hans

³⁶ Michail Bachtin, *Rabelais och skrattets historia*. Stockholm 1986, B Horgby 2007, kap 6. Om arbetarkulturens humor, se B Horgby 1993.

³⁷ Jfr U Lundqvist 1979.

³⁸ Jfr V Edström 1992, s 139, 153

³⁹ Se B Horgby 2007.

förhållningssätt till auktoriteter präglades av samma brist på auktoritetstro som dessa ”rebeller utan sak”. Emil tog inte mycket för givet. Det är rimligt att tänka sig att Lindgren medvetet eller omedvetet anknöt till folksagornas respektlöshet och den snabbtänkhets som präglade många filurer, som lurade makten.

Med ett folkligt filter in i det moderna

Kopplingarna till den folkliga kulturen och dess motståndstrategier mot makten gör det dualistiska förhållningssättet till det moderna samhället förståeligt. Den värld som Astrid Lindgren hämtade inspiration från i sina böcker om Pippi och Emil var den folkligt, förindustriella kulturen med en starkt förankrad humor och folklig tillit.

Den folkliga kulturen var inte oproblematisk. Det fanns företeelser som Lindgren vände sig emot och som kontrasteringen mellan dåtid och samtid accentuerade. Särskilt vände hon sig mot dumheten, fattigdomens sociala miljöer och beteenden som höll kvar folk i fattigdom – som superi. I det sammanhanget utgjorde den moderna välfärdsstaten ett föredöme – inte minst sjukvården – som gjorde det möjligt att skapa ett gott och tryggt liv. Med sitt folkliga perspektiv vände sig Lindgren också mot de finas arrogans och mot vuxenvärldens övergrepp mot barn. Med Astrid Lindgrens folkliga skratt som hjälp kunde barnen frigöra sig från det förflutnas pedagogik och vuxendiktatur.